

Kratak prikaz praktične politike

SUBVENCIONISANJE BEZGOTOVINSKOG PLAĆANJA

Primeri iz sveta

Prema podacima *World Payments Report 2017*, korišćenje bezgotovinskih transakcija na globalnom nivou poraslo je za 11,2% u toku 2014/15. godine i dostiglo cifru od 433,1 milijardi transakcija, što je najveći rast u poslednjoj deceniji. Za ovaj rast najviše su zaslužna tržišta u razvoju, koja beleže porast bezgotovinskih transakcija od 21,6% u 2015. godini, dok taj procenat kod razvijenih tržišta iznosi 6,8%. Ipak, rastući trend se ne zaustavlja na navedenim ciframa već se prema procenama međunarodne konsultantske kuće A.T. Kearney očekuje da evropsko tržište za platni promet putem digitalnih kanala poraste za 40% između 2015-2025. godine na nivo do 111 milijardi evra, što će biti praćeno rastom upotrebe sredstava plaćanja koja zamenjuju gotovinu.

Najbliže ideji bezgotovinskog društva približila se Švedska koja će uskoro postati prva država na svetu u kojoj će keš biti neupotrebljiv. U ovoj zemlji gde je učešće bezgotovinskog plaćanja 98%, već je zabranjena isplata plata i penzija u gotovini, autobusku kartu moguće je kupiti samo karticom ili uplatiti SMS-om, a čak se i prilog za crkve prikuplja putem kartica. Trend bezgotovinskog plaćanja slede i druge države, a u samom vrhu su Kanada, Velika Britanija, Francuska, SAD, Kina, Australija, Nemačka, Japan i Rusija. Međutim, osim ovih velikih ekonomija, plaćanje bez upotrebe keša postaje sve učestalije i u manje razvijenim državama poput Kenije, Zimbabvea i Urugvaja.

Razlozi za ovakvu situaciju jesu prednosti bezgotovinskog plaćanja - smanjuje se nivo kriminala jer nema keša i sve transakcije ostaju zabeležene, jeftinije je i za trgovce i za kupce, trgovina je većeg obima i jednostavnija je, dolazi do rasta BDP, a same firme imaju bolju preglednost poslovanja i odnosa sa mušterijama. Osim prednosti koje donosi državi i doprinosa fer konkurenciji, bezgotovinsko društvo ima brojne prednosti za krajnjeg potrošača, jer ne obavezuje ljude da nose veće količine keša, omogućava kupovinu online ili sa mobilnog telefona, plaćanje računa ili drugih naknada od kuće.

Slika 1: Prednosti bezgotovinskog plaćanja:

- Veći prihod od poreza
- Veća kontrola
- Manji trošak obrade
- Manji rizik nošenja novca
- Olakšano plaćanje
- Bolji pristup finansiranju
- Efikasnije poslovanje
- Manji troškovi u vezi sa novcem

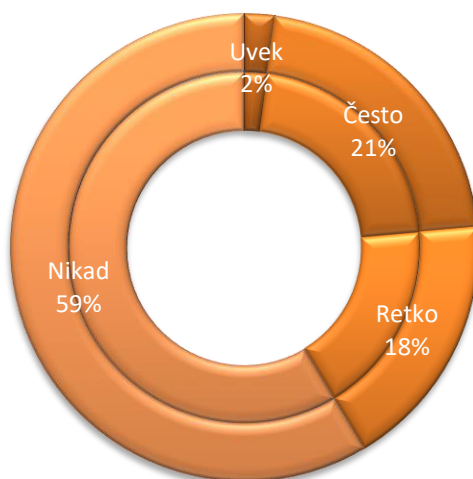

Izvor: Cashless Cash Challenge – studija slučaja 2017

Bezgotovinsko plaćanje u Srbiji

Prema podacima istraživanja *Gradovi bez gotovine* rađenom za kompaniju VISA, za period 2012-2015. digitalno plaćanje preko kompjutera ili mobilnog telefona nije u Srbiji mnogo rasprostranjeno, ali nije ni potpuna nepoznanica. Prema poslednjem istraživanju, bezgotovinska trgovina je Srbiji donela 150 miliona evra, zbog čega je i Beograd našao mesto na listi 100 svetskih gradova, koje je VISA analizirala kao stvarne ili potencijalne “gradove bez keša”. Prestonica Beograd, koji čini finansijsku polovinu Srbije, ima umereno raširenu digitalnu infrastrukturu (digitalne mreže, mreža bankomata, POS-terminala i sl.), ali prilično malu mogućnost plaćanja online, preko kompjutera, a još manje mobilnim telefonom. Trenutno je u Srbiji svega 10% bezgotovinske ekonomije, a postoji potencijal da se u narednih desetak godina ta cifra podigne na 35%, na nivo koji je danas dostignut u Beogradu.

Istraživanje stavova građana o sivoj ekonomiji iz 2017. godine pokazalo je da gotovo četvrtina građana često ili uvek koristi karticu prilikom plaćanja, dok preko polovine građana ističe da nikada ne koristi karticu prilikom kupovine što ostavlja još prostora za podsticanje bezgotovinskog plaćanja. Kartice prilikom plaćanja znatno češće koriste građani starosti između 33 i 44 godine, kao i oni sa visokim obrazovanjem.

U skladu sa navedenim, procena kompanije VISA je da bi primena tehnologija digitalnog plaćanja (platne kartice, internet i mobilni telefoni), donela direktnu neto korist u Beogradu od 324,3 miliona dolara svake godine. Od toga 27 miliona dolara neto potrošačima, 200 miliona firmama (kada se oduzme trošak infrastrukture) i 68 miliona državi, kroz veće poreze i manje troškove administracije.

Bezgotovinsko plaćanje – primeri iz sveta

Uzevši u obzir sve prednosti koje ovaj vid plaćanja donosi, veliki broj država iz celog sveta aktivno promoviše plaćanje bez gotovine, i u tu svrhu razvija različite oblike podsticaja i subvencija kojima nastoje da ga učine prijemčivijim i isplativijim, kako privrednim subjektima, tako i direktno građanima. Neki od najčešće zastupljenih modela jesu uvođenje POS terminala¹ u javnim institucijama, smanjenje PDV-a, subvencionisanje troškova postavljanja terminala i nabavke mobilnih telefona.

- **Uvođenje POS terminala u javne institucije:** Počevši od jula 2016. godine, Vlada Zimbabvea naložila je svim javnim ustanovama, javno-komunalnim preduzećima i lokalnim samoupravama da uvedu elektronske POS terminale kako bi građani mogli efikasnije da plaćaju usluge prema državi. Ova odluka došla je paralelno sa odlukom Rezervne banke Zimbabvea da snizi bankarske takse na POS transakcije, međutim budući da kartična plaćanja čine nešto manje od 6% transakcija u Zimbabveu, a transakcije putem mobilnih telefona čine čak 88%, smatra se da bi uvođenje m-transakcija u javne ustanove bilo korisnije. I Agencija za e-upravu Bugarske najavila je da će do kraja ove godine omogućiti svojim građanima da sve vrste naknada za usluge prema državi plaćaju putem virtualnih POS terminala, i propisala obavezu uvođenja fizičkih POS terminala za plaćanje u svim organima državne administracije.
- **Digitalni novčanik države:** Oblast Telangana u Indiji postala je prva u zemlji koja je pokrenula zvanični službeni e-novčanik za digitalna plaćanja. Tzv. T-novčanik predstavlja platformu za digitalna plaćanja bez dodatnih troškova za građane koji putem nje mogu plaćati različite vrste usluga prema državi, ali takođe i primati plate, penzije i stipendije.
- **Umanjenje poreza na dodatu vrednost (PDV):** U Južnoj Koreji se korišćenje kartica kao metoda plaćanja ohrabruje umanjeanjem poreza na dodatu vrednost za 2% na svim kartičnim transakcijama za trgovce, kao i smanjenjem za 20% ukupne potrošnje kartice za kupce. Osim ovih mera, Vlada Južne Koreje takođe vrši i posebnu reviziju trgovaca koji odbijaju da instaliraju terminale za kartice, i kontoliše ih da ne naplaćuju dodatne takse na POS uređaje. Za ovaj vid subvencija bezgotovinskog plaćanja opredelila se i jedna latinoamerička zemlja – kroz Zakon o finansijskoj inkluziji iz 2014. godine Urugvaj je uveo privremeno smanjenje poreza na dodatu vrednost za plaćanje debitnim karticama, instrumentima elektronskog novca ili drugim, sličnim načinima plaćanja. Vlada je takođe predstavila set poreskih podsticaja u cilju širenja mreže POS terminala u zemlji, i od maja 2017. uvela obavezu da sve plate, penzije i socijalna davanja moraju biti isplaćene elektronskim putem.
- **Ograničenje isplata u kešu:** U većini evropskih zemalja sa ciljem sprečavanja utaje poreza i podsticanja bezgotovinskog plaćanja uvedena je zabrana gotovinskih transakcija velike vrednosti. Tako se u Španiji u kešu može maksimalno isplatiti 2.500 evra, u Francuskoj i Italiji po 1.000 evra, dok je u Grčkoj taj iznos najviše 500 evra. Slična odluka uvedena je i u Srbiji

¹ POS terminal (Point Of Sale) je elektronski terminal koji, postavljen na prodajnom mestu, omogućuje plaćanje robe i usluga. Opremljen je softverom za procesiranje transakcija platnim karticama, što podrazumeva očitavanje podataka sa kartice, prosleđivanje ka banci prihvatocu i prihvatanje odgovora banke izdavaoca, na osnovu koga se vrši naplata za kupovinu robe.

Zakonom o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorizma, a trenutno predloženi limit gotovinskog poslovanja iznosi 10.000 evra ili više u dinarskoj protivvrednosti.

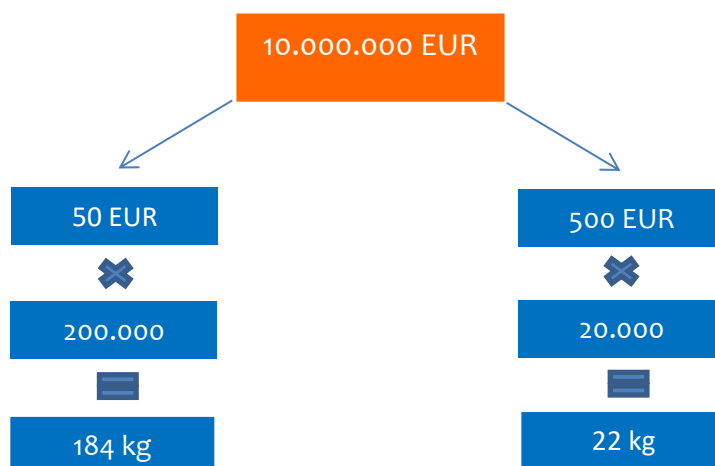
- **Subvencionisanje troškova uvođenja POS i mPOS terminala:** u Japanu gde je trenutna stopa bezgotovinskih plaćanja 19%, Vlada se opredelila da subvencionise troškove postavljanja uređaja za bezgotovinsko plaćanje, uključujući terminale za kreditne kartice i druge pametne kartice, poput onih koje se koriste u sredstvima javnog transporta. Osim toga što su obezbedili desetine milijardi jena kako bi pomogli nabavku terminala, Vlada Japana je sebi za cilj postavila i pojednostavljenje transakcija, putem promovisanja digitalnih računa. Slično Japanu, u Meksiku su 2014. godine kompanija Visa, Poreska uprava i Nacionalna privredna komora zajedno radili na razvoju šeme subvencija za nabavku mPOS terminala za mikro, mala i srednja preduzeća, budući da one čine 64% maloprodajnih kompanija u Meksiku.
- **Subvencije za nabavku mobilnih telefona:** U cilju promovisanja digitalnih plaćanja, u Indiji je predloženo uvođenje subvencija u visini od 1.000 rupija za kupovinu pametnih telefona koji bi se koristili za m-plaćanja, ali isključivo za subjekte koji ne podležu oporezivanju i male trgovine, kao i **oporezivanje gotovinskih transakcija za podizanje većih svota novca** (više od 50.000 rupija). Ovo su samo neke su od inicijativa za stimulisanje bezgotovinskog plaćanja u Indiji jer pored navedenih, Vlada Indije radi i na omogućavanju niza drugih pogodnosti:
 - Država će preuzeti na sebe obavezu plaćanja naknada za transakcije u vezi sa digitalnim plaćanjima, umesto da teret bezgotovinskog plaćanja spadne na kupce, i dati trgovcima subvenciju od 10 rupija po svakoj transakciji kako bi prihvatili digitalne načine plaćanja;
 - Preporuka Vlade Indije bankama javnog sektora je da mesečna rata liziga za POS, mPOS terminale i mikro ATM-ove koje naplaćuju trgovcima ne prelazi iznos od 100 rupija, da bi ih približile ekosistemu digitalnog plaćanja;
 - Za plaćanje putarine putem posebne RFID kartice ili TAG uređaja odobrava se popust od 10%, dok na benzinskim stanicama naftne industrije Indije potrošači mogu dobiti popust od 0,75% prodajne cene za kupovinu goriva, ako račun ne plate kešom;
 - Ukoliko koriste železnicu kao sredstvo transporta, putnici dobijaju 0,5% popusta na mesečnu ili sezonsku kartu za plaćanja kreditnom ili debitnom karticom, a za online kupovinu karata, dobijaju i besplatno osiguranje u slučaju saobraćajne nezgode;

Osim pomenutih podsticajnih mera, Vlade pojedinih zemalja su se opredelile za nešto restriktivnije mere poput ukidanja kovanog novca i novčanica velikih apoenja koje bi po njihovom mišljenju doprinele razvoju bezgotovinskog društva i smanjile poresku evaziju.

- **Ukidanje kovanog novca:** Centralna banka Južne Koreje planira da kao korak ka bezgotovinskom društvu do 2020. godine ukine metalne novčanice iz optičaja. Kao deo plana, predlog je da se preostali sitan novac uplaćuje na "T Money" kartice, koje služe kao elektronske putne isprave za plaćanje metroa, taksi vožnji, ali i za kupovinu u više od 30.000

prodavnica širom ove zemlje. Razlozi za ovakvu odluku leže u činjenici da izada metalnih kovanica često košta više od njihove realne vrednosti, kao i da rukovanje i obezbeđivanje dovoljne količine kovanica stvara poteškoće u svakodnevnom poslovanju prodavnica, kafića i drugih subjekata koji posluju sa sitnim novcem.

Ukidanje novčanica velikih apoen: Kraj 2018. godine rok je koji je Evropska centralna banka zadala sebi da prestane da štampa nove, ljubičaste apoene evropske valute – novčanice od 500 evra. Ova novčanica koja je jedna od najvrednijih u svetu, sa vrednošću za preko pet puta većom od najveće američke novčanice u opticaju od 100 dolara, ostaće zakonsko sredstvo plaćanja i dalje će biti u upotrebi, ali se nove novčanice neće štampati. Razlog za ovakvu odluku leži u činjenici da je novčanica od 500 evra najčešće korišćena za pranje novca, kao i za finansiranje terorističkih aktivnosti. Ovom logikom vodili su se i Kanađani koji su apoene od 1.000 dolara ukinuli još 2000. godine, dok su prilikom odluke Vlade Indije da zabrani novčanice od 500 i 1.000 rupija izbili neredi, budući da je rok za zamenu ovih novčanica koje su u tom trenutku zajedno činile 86% štampanog novca u zemlji iznosio svega 50 dana.

Izvor: Spiegel, 2016

Ka društvu bez keša

Paralelno sa stimulativnim merama, u svetu se javljaju i različite kreativne inicijative koje imaju za cilj podizanje svesti javnosti o prednostima bezgotovinskog plaćanja. Tako je italijanska asocijacija za promociju kulture e-plaćanja – *CashlessWay* pokrenula 2011. godine projekat #NoCashDay, kao javni poziv da se na jedan dan prestane sa korišćenjem keša i razmisli o pitanju finansijske inkluzije i kulturnih promena koje nudi digitalni novac kao prilika za prevazilaženje granica između ljudi, zemalja i jezika. Osim dana bez keša koji se obeležava u junu mesecu, u okviru ovog projekta realizuje se svake godine i #NoCashTrip, bezgotovinsko putovanje kroz osam zemalja u 13 dana, bez i jedne novčanice ili kovanice.

Takođe, bezgotovinske inicijative u pojedinim segmentima tržišta uzimaju sve veći zamah, i kao primeri dobre prakse šire se i u drugim zemljama. Tako sad imamo države sa restoranima u kojima keš više nije prihvatljivo sredstvo plaćanja, ili se javni prevoz plaća samo karticama.

Bezgotovinske ...

- **Prodavnice:** Prema novom zakonu prodavnice u Dankoj imaju mogućnost da same donesu odluku da li će prihvatiti uplatu u gotovini. Cilj predložene izmene je bezbednosne prirode – da štiti prodavnice od pljačke i obezbedi sigurnost za zaposlene. Osim zabrane keša u noćnim satima, oko 40% populacije koristi MobilePay opciju Danske banke, koja omogućuje prebacivanje novca između fizičkih osoba, ali se putem nje plaća i u trgovinama. Slično rešenje postoji i u Švedskoj gde 52% populacije koristi Swish - besplatnu i instant mobilnu aplikaciju za plaćanje među fizičkim licima, gde je za prenos novca sa jednog računa na drugi korisniku potreban samo broj telefona.
- **Restorani:** Cashless trend zahvata i sve više lanaca restorana i brze hrane u Kanadi. Zbog znatnog troška rada sa kešom i malog obima transakcija koje se obavljaju gotovinski, veliki broj restorana ne prihvata keš kao sredstvo plaćanja, već je u njima obroke moguće platiti isključivo debitnim ili kreditnim karticama.
- **Javni prevoz:** U Londonu je od 2014. ukinuta mogućnost plaćanja javnog prevoza gotovinom, već se vožnje plaćaju isključivo karticama (Oyster, prepaid, beskontaktno platne kartice). Na ovaj način, značajno je ubrzan proces naplate karata, a javni prevoz učinio efikasnijim. Osim Londona, najavljeno je da će i javni prevoz u Singapuru do 2020. godine preći u potpunosti na 'tap and go' naplatu karata.
- **Socijalne usluge:** U cilju poboljšanja sistema socijalne podrške deci, porodicama, nezaposlenima, starima i zajednicama koje su posebno izložene rizicima droge, alkohola i kockanja, Vlada Australije uvela je Cashless debitnu karticu putem koje se ovim korisnicima isplaćuje novčana pomoć, koja izgleda i funkcionira kao normalna bankovna kartica, s tim da ovu karticu nije moguće koristiti za kupovinu alkohola ili kockanje, niti za podizanje gotovog novca.

Međutim, bez obzira na koristi u vidu uštede vremena, poboljšanja kvaliteta života, smanjenja troškova i veće naplate poreskih obaveza koje plaćnje bez keša omogućava stanovnicima, kompanijama i državama, bezgotovinsko društvo je u mnogim zemljama i dalje daleka budućnost. Kao ključne barijere za prelazak na ekonomiju sa manje gotovine u izveštaju *Gradovi bez gotovine* ističu se ograničenja po pitanju digitalne infrastrukture (nedovoljno razvijena veza sa Internetom, niska stopa posedovanja računara i pametnih uređaja, nedovoljno pouzdana električna infrastruktura), pogrešna percepcija troškova plaćanja bez keša, ograničen pristup proizvodima digitalnih plaćanja, ali i problemi sa bezbednošću privatnosti, i šira kulturološka pitanja – privrženost gotovini po osnovu kulturnih navika. Sve dok se navedena ograničenja ne otklone, što svakako zahteva određeno vreme i proaktivan pristup, i dalje ćemo čekati u redovima u prodavnici ili restoranima brze hrane da nam vrate kursor.

Korišćeni izvori:

1. *Gradovi bez gotovine – razumevanje koristi od digitalnih plaćanja*, VISA, 2017
2. *The world's most cashless countries*, Forex Bonuses, 2017
3. *Cashing In on Cashless Commerce*, A.T. Kearney, 2017
4. *World Payments Report 2017*, Capgemini, 2017
5. *Cashless Cash Challenge – studija slučaja*, NALED 2017
6. *Istraživanje stavova građana o svojoj ekonomiji*, NALED 2017
7. *Government directs all its departments to introduce POS payments, leaves out more relevant mobile money options*, Techzim, 2016
8. *State e-Government Agency (SEGA) of Bulgaria*, www.e-gov.bg, 2017
9. *Telangana launches official e-wallet for digital payments*, ETtech, 2017
10. *Forging a path to payments digitization*, McKinsey & Company, 2013
11. *Uruguay makes great strides toward the universalization of access to financial services*, The Better Than Cash Alliance, 2016
12. *Zakon o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorizma ("Sl. glasnik RS", br. 20/2009, 72/2009, 91/2010 i 139/2014)*
13. *Japan looks to double cashless payments in 10 years*, Nikkei Asian Review, 2017
14. *Accelerators to an Inclusive Digital Payments Ecosystem*, The Better Than Cash Alliance, 2016
15. *To promote digital payments, give Rs 1,000 subsidy to buy smartphones, chief ministers' panel urges PM Modi*, The Times of India, 2017
16. *Government's digital push: 11 incentives for cashless transactions*, The Times of India, 2016
17. *South Korea to kill the coin in path towards 'cashless society'*, Financial Times, 2016
18. *Kommt jetzt das Ende des Bargelds?*, Spiegel, 2016
19. *CashlessWay*, www.cashlessway.com, 2017

© 2017 NALED

Nacionalna alijansa za lokalni ekonomski razvoj
www.naled.rs

Izrada ove publikacije podržana je kroz projekat Reforma javnih finansija, Nemačke razvojne saradnje, koji sprovodi Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH. Korišćenje, kopiranje i distribucija sadržaja ovog dokumenta dozvoljena je isključivo u neprofitne svrhe i uz odgovarajuće naznačenje imena, odnosno priznavanje autorskih prava NALED-a. Učinjeni su svi naponi kako bi se osigurala pouzdanost, tačnost i ažurnost informacija iznetih u ovom dokumentu. NALED i GIZ ne prihvataju bilo kakav oblik odgovornosti za eventualne greške sadržane u dokumentu ili nastalu štetu, finansijsku ili bilo koju drugu, proisteklu iz ili u vezi sa korišćenjem ovog dokumenta.